

SAĞLIK HABERCİLİĞİ

Şebnem ÇAĞLAR*

Medical Journalism

Medical journalism is one of the important part of journalism. It is important because it directly effects the health of people. So it must be written by professional journalists. But, many medical news are told by reporters without any particular training in, or knowledge of, health issues.

Medical journalism is defined as professional journalists' reporting of health and medical stories and health-related topics in the mass media. The focus here is how the health issues can be best covered.

Generally, medical journalism targets the public at large rather than specific professional groups within the clinical professions or health administration. But, these professional groups follow media reports closely too.

Key words: *Medical journalism, medical news, health.*

.....
 "Sağlık kitaplarını okurken dikkatli olun: Baskı hatası yüzünden ölebilirsiniz."
 Mark Twain

Giriş

Gündelik hayatımızın merkezine yerleşmiş olan medya sayesinde gerçek dünyada bir yerlerde meydana gelen olaylar, kişiler ya da şeyler hakkındaki en son, en yeni ve ilgi çekici enformasyonlara ulaşırız.

Medya aracılığıyla bize ulaşan haber metinleri konuları arasında sağlık konusu, insanı doğrudan ilgilendirdiği, insanın yaşam kalitesini etkilediği için, sağlık haberleri en fazla ilgi gören haberler arasında yer alır. Gallup'un 1993 yılında 1017 kişi üzerinde yaptığı araştırmada "sizce medya sağlık ve tıbbi konulara yeterince yer veriyor mu?" sorusuna %35 oranında (ki bu oran, laboratuvarları ve insanlar arasında köprü kurarlar.

araştırmadaki en yüksek oran) "daha fazlasını görmek isteriz" yanıtını almıştır. Yalnızca %6'sı "daha az görmek isteriz" yanıtını vermiştir.(Levi, 2001: 13)

Sağlık Haberciliği Kavramı

Sağlık haberleri yaşam ve ölüm, umut ve korku, sağlık ve hastalık, güven ve riskleri içinde barındırır. Sağlık habercisi, basın kuruluşlarında kamuoyunu sağlık alanıyla ilgili her türlü gelişme konusunda bilgilendirmek amacıyla görev yapan, konusunda uzman basın mensuplarıdır.

Sağlık habercileri ileri teknoloji Hekimliğin temel bir ilkesi vardır: Önce zarar verme. Bir doktor hastasına her şeyden

* Araş.Gör.Dr., İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü.

önce bu ilke ışığında yaklaşır. Hastaya zarar vermemek, sağlık vermektense daha büyük öncelik taşır. Hekimliğin bu temel ilkesi sağlık haberciliği için, sağlık alanında haber yapan muhabirler için de aynen geçerli olmalıdır. Hiçbir şey insan yaşamından daha değerli olamaz ve bir gazetecinin 'iyi bir haber' yapma kaygısı yapılan haberden insanların nasıl etkileneceği sorgulamasının önüne geçmemelidir. (Tılıç, 2004: 1)

Halk adına, halk için yapılanları duyurmak, sorgulamak ve kitleleri uyarmak gazetecinin birinci amacıdır. Bu amaç, gazeteciye her zaman "doğrunun ve adaletin" peşinde olmak gibi bir sorumluluk yükler. (Arsan, 2003: 133) Bu sorumluluk sağlık haberleri sözkonusu olduğunda daha da artmaktadır. Öyle ki verilen yanlış bir haber insanların sağlığını olumsuz yönde etkileyebileceği gibi, hayatlarına bile mal olabilir. Sağlık haberleri kesinlikle tek yönlü verilmemeli, tüm yönleriyle ayrıntılarıyla verilmeli, tedavi yöntemi öneriliyorsa hekime danışılması gerektiği notu da içermelidir.

Sağlık haberleri beslenme ve kilo sorunu, bebek bakımı, tıpta yenilik, çocuk psikolojisi, cilt hastalıkları, hava sıcaklığı, cinsellik, stres, sigara, alkol, bitkisel tedavi, alternatif tedavi yöntemleri, ilaç etkileri, vitamin, kanser gibi hastalıklar, sağlık ve spor gibi çok geniş konu yelpazesine sahiptir. Sağlık haberleri sağlıkla ilgili konularda halkı bilgilendirdiği gibi kampanyalar çerçevesinde halkın katılım ve desteğinin sağlanması için önemli rol oynar. Sağlık haberleri ülkelerin sorunları ve öncelikleri doğrultusunda farklılık gösterir. Gelişmiş ülkelerde daha çok AIDS, kronik hastalıklar, anti-aging, cilt problemleri, estetik, yaşam kalitesinin yükseltilmesine yönelik konular işlenirken; gelişmekte olan ülkelerde bulaşıcı hastalıklar, hijyen, doğum kontrolü, çocuk sağlığı gibi konular daha fazla ele alınır.

Sağlık haberleri mutlaka uzman görüşüne yer verilmesi gereken haber türüdür. Ve uzman görüşündeki tıbbi terimler yine uzmanın kendisine açıklatılmalıdır.

Sağlık haberleri, salt bir uzmanlık dalı olarak görülmemeli, tam tersine siyasal, ekonomik ve toplumsal dinamikleri ilgilendiren ve bu dinamiklerle bir arada düşünülebilecek bir alandır. (Kanber, 2002: 15)

Sağlık haberleri toplumdaki tüketim alışkanlıklarını değiştirebilmektedir. Örneğin medyada çıkan kolesterol yüksekliğinin kalp krizi başta olmak üzere kalp hastalıklarına neden olduğu haberleri, et, yumurta gibi hayvansal gıdaların tüketiminde düşüklüğe neden olurken; tavuk, hindi ve bitkisel gıdaların tüketiminde artışa neden olur. Son yıllarda da ülkemizdeki organik gıdaların satışındaki artış da sağlık haberlerinin tüketimi etkilediğinin en güzel göstergesidir.

Sağlık Haberi Yazımı

Sağlık haberleri yazımında dikkat edilmesi gereken noktaları Associated Press'in eski bilim editörü, 40 yıllık gazeteci, bilim gazeteciliğine katkılarından dolayı başta Amerikan Psikiyatri Birliği (American Psychiatric Association) başta olmak üzere birçok kuruluştan ödül almış olan Alton Blakeslee şu şekilde maddelere ayırmıştır:

-Öncelikle konuya ilgi duymanız, hevesli olmanız gerekir. İlgi duymadığınız bir konuya insanların ilgisini çekemezsiniz.

-Ne yazmanız, nasıl yazmanız gerektiğini çok iyi düşünmeniz gerekir. Bütün gazetecilerin de bildiği gibi yazmanın en zor kısmı düşünmektir. Konunun özünü tespit edip vermeniz gerekir.

-Konunuz ve teknik terimler konusunda mütevazı olun. Sizin de belki bir gün, belki bir hafta önce öğrenmiş olduğunuz bu

konuyu, insanların daha önce hiç duymamış olabileceğini aklınızdan çıkarmayın.

-Teknik terimleri eğer kullanmak zorunda iseniz mutlaka insanların anlayacağı şekilde açıklayın. Açıklamış olduğunuz terim/leri, bir sonraki haberinizde, okuyucuların aynı olmayabileceğini göz önünde bulundurarak tekrar açıklayın.

-Bilinen ve yaygın olmayan konuları, anlaşılmasını kolaylaştırmak adına, benzer ve bilinen bir konuyu örnek göstererek, onunla karşılaştırarak açıklayın.

-Kendinizi okuyucunun yerine koyun ve o konuyu ilk kez duyuyorsanız, aklınıza ne gibi soruların takılabileceğini bulun ve haberinize o şekilde yön verin.

-Bilgiyi aldığınız kaynağınızı, ayrıntılı bir şekilde, konunun en ilgi çekici yerinde vermeyin. Örn: ".... Bu bilgiyi Dr.James J.James, biyoteknoloji profesörü, patoloji bölümünden, Peoria Illinois'teki Harwell Üniversitesi Tıp Fakültesi öğretim üyesi, Ulusal Bilim Fonu'nun desteği ile gerçekleştirilen çalışmada belirtmiştir." Bu şekilde verilen kaynak, okuyucunun ilgisini dağıtır ve okuyucunun haberin devamını okumamasına ya da atlayarak okumasına neden olur. (Blakeslee, 1986: 27-28)

Sağlık haberleri genel olarak halkı bilgilendirmeyi amaçlar. Ancak çeşitli araştırmalarda sağlık profesyonellerinin de medyadaki sağlık haberlerini takip ettikleri ortaya çıkmıştır. Amerika'da yapılan iki bağımsız araştırmaya göre, tıp fakültesi üyelerinin %60'ı, özel doktorların da %90'ı, bazen profesyonel haberleri medyadan öğrendiklerini söylemişlerdir. (Levi, 2001: 4)

Sağlık haberleriyle ilgili Türkiye Gazeteciler Cemiyeti tarafından yayınlanan Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi'nde gazetecilerin sağlık haberi yaparken dikkat etmesi gereken temel unsurlar belirtilmiştir.

"Sağlık konusunda sansasyondan kaçınmalı, insanlara umutsuzluk veya sahte umut verecek yayın yapılmamalıdır. Tıbbi alandaki araştırmalar kesinleşmiş sonuçlar gibi yayınlanmamalıdır. İlaç tavsiyesinde mutlaka uzmana danışılmalıdır. Hastanelerde araştırmalar yapan, bilgi ve görüntü almaya çalışan gazeteci, kimliğini belirtmeli ve girilmesi yasak bölümlere ancak yetkililerin izniyle girmelidir. Yetkilinin, hastanın veya yakınının izni olmaksızın hastane ve benzeri kurumlarda hiçbir yolla ses ve görüntü alınmamalıdır."

(<http://www.tgc.org.tr/bildirge.html>)

Sağlık Haberciliğinde Uzmanlık

Kamu sağlığını direkt olarak etkileyen sağlık haberleri ne yazık ki konunun hakkında eğitim almış uzman sağlık muhabirleri tarafından yapılmamaktadır. Özel uzmanlık gerektiren bir alan olan sağlık haberciliğinde muhabirin bir hekim kadar bilgi sahibi olması beklenemez ama en azından temel tıbbi konularda yeterli bilgi seviyesine sahip olacak eğitim alması, kaliteli ve toplum sağlığını olumsuz yönde etkilemeyecek haber yapması ve haber kaynaklarıyla daha sıcak ilişkiler kurmasını sağlayacaktır. Basında sağlık konusunda uzmanlaşma, diğer alanlarda uzmanlaşmadan çok daha önemlidir. Çünkü yapılan haberler direkt insan sağlığını etkilediği gibi, binlerce insana sahte umutlar yaratabilir ya da umutlarını söndürebilir.

Medyaya hakim olan sağlık haberciliği anlayışı biraz da sağlık konularındaki cehaletten besleniyor. Tıpla hiçbir ilgisi ol-

mayan, bu konuda birikimi bulunmayan genç muhabirler eğitim-sağlık haberleri yapmak üzere görevlendiriliyorlar. Bu arkadaşlar, medya kuruluşlarının ve editörlerinin "yönlendirmesiyle", ancak "acayip", "ilginç", "mucize" türünden haberler yakalar-

larsa yaptıkları haberin gazete ya da televizyondaki haber bültenine gireceğini öğreniyorlar. Medya kuruluşlarının sağlık alanında yarattıkları tahribatın farkına varmalarından, tıp eğitimi almış uzman muhabirler veya editörler istihdam etmelerinden, hiç değilse danışmanlar edinmelerinden epey uzak bur noktadayız. Böyle bir çaba, haber maliyetini artıracığı için pek rağbet görmüyor. (Tılıç, 2004:1)

Sağlık muhabirlerinin eğitilmiş olmaları konusunda Dr. Gündüz Tezmen de şunları söylemektedir:

"Belki çoğunuz bilmiyorsunuz; medyada sağlıkla ilgili haberlerin bir kısmı yurtdışında yayınlanan haberlerin tercümesi şeklinde, bazıları da iç kaynaklı. Ne dış kaynaklı, ne de iç kaynaklı haberleri düzenleyenlerin sağlıkla ilgili bir eğitimleri var. Birçok kuruluş, bazı muhabirlerini sağlık muhabiri olarak belirlemiş. Sağlık muhabirleri gerek kendi çabalarıyla ve gerekse oluşturdukları meslek örgütü sayesinde kendilerini yetiştirmeye çalışıyorlar. Ancak "her habere sadece sağlık muhabiri gider" diye bir kural yok. Üstelik, benim bildiğim kadarıyla hiçbir medya kuruluşunda, haberi değerlendirip kontrol edecek, doğru başlıkla doğru mesajla yayınlanmasını düzenleyecek bir sağlık editörü de yok. Böyle olunca da sık sık yanlışla düşülüyor...Basında yer alan yanlış sağlık haberleri, halkta paniğe yol açıyor. Polikliniğimize başvuran hastaların bu yüzden telaşa kapıldıklarına üzülerken tanık oluyoruz. Bakterilere virüs, virüslere parazit deniliyor."(Tezmen, 2002: 1)

Ülkemizde durum böyleyken, Amerika'ya baktığımızda 1980'lerin ortalarında 1650 tane günlük gazetenin sadece yaklaşık 10 tanesi sağlık muhabiri çalıştırdığını görüyoruz. Independent gazetesinin sağlık editörü Tom Wilkie'nin belirttiğine göre de 1996

yılında İngiltere'deki günlük gazetelerde toplam 8 sağlık muhabiri çalışmaktaydı. Bunun yanında olumlu bir örnek olarak 9 sağlık muhabiri ve 4 sağlık editörüyle New York Times karşımıza çıkmaktadır. (Levi, 2001: 5)

Diğer taraftan medyanın sağlık alanında daha bilinçli hareket etmesi gerektiği konusunda 2000 yılında yapılan "Sağlık ve medya" konulu toplantıda, yetkililer sağlık haberciliğiyle ilgili önemli sorunların var olduğunu kabul etmişler ve yayınladıkları Sonuç Bildirgesi'nde bu sorunların giderilmesine yönelik şu kararları almışlardır:

1-Sağlık haberciliği alanında önemli sorunlar yaşanmakta. Türkiye'de haber oluşturma kararı, haberin kaynağı, medyada yer alması ve halkın haberden yararlanmasında sorunlar var.

2-Sağlıkta uzmanlaşma desteklenmeli. Sansasyondan uzak, doğru sağlık haberciliği için tüm yayın kuruluşlarında uzman sağlık muhabiri istihdam edilmeli.

3-Sağlık habercisinin haber yapma özgürlüğüne yönelik hiçbir baskıya izin verilmemeli.

4-Sağlık haberlerinin sorumluluğunu sağlık habercisi taşımalı. Sağlık haberlerinin sorumluluğunu sağlık habercisi taşımalı. Sağlık haberlerinin basında yer alması aşamasında haberci dışındakilerin etkin olması engellenmeli.

5-Sağlık habercileri yalnız haber üretmekle sorumludur.

6-Sağlık habercileri için bilimsel danışma havuzu oluşturulmalı.

7-Sağlık alanındaki haber kaynakları da eğitilmeli.

8-Sağlık muhabirliği, iletişim fakültelerinde ayrı bir ders olarak kabul edilmeli.

9-Sağlık muhabirlerine sürekli eğitim olanağı yaratılmalı.

10-Tıbbi dergilerdeki araştırmaların haber kaynağı olarak kullanılması sağlanmalı.

11-Sanayi Bakanlığı Tüketicuyu Koruma ve

Reklam Kurulu'nun etik ilkelerine uymayanlara verilen cezalarla ilgili yapılacak haberler caydırıcı olabilir.

12-Sağlık habercisi ile haber kaynağı, alanındaki etik kuralları düzenleyen bildireleri dikkate almakla yükümlüdür. (Kanber, 2003: 122)

Sonuç

Kamu sağlığını birinci derecede etkileyen sağlık haberciliği basın kuruluşları tarafın-

dan özel hassasiyet gösterilmesi gereken daldır. Haberlerin doğru verilmesi insanların sağlıklı yaşamları, umutları ve hatta hayatlarını doğrudan etkilemektedir. Bu bağlamda sağlık habercilerinin konuyla ilgili en azından temel sağlık eğitimi almaları bilinçlenmeleri açısından son derece önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- ARSAN D. Esra, "Haber ve Habercilik", Habercinin El Kitabı: Gazetecilik ve Habercilik, Derleyen: Sevdâ Alankuş, IPS İletişim Vakfı Yayınları, İstanbul, 2003.
- BLAKESLEE Alton, "The Elements of Good Writing", Medical Journalism: The Writing, Design and Production of Local Medical, Pharmaceutical and Hospital Publications, Edited by Craig D.Burrell, Sandoz Corporation, 1986.
- KANBER Rıdvan, Medya ve Sağlık, Türk Sağlık-Sen Yayınları, Ankara, 2003.
- LEVİ Ragnar, Medical Journalism: Exposing Fact, Fiction, Fraud, Iowa State University Press, Ames, Iowa, 2001.
- TEZMEN Gündüz, "Haber Sağlığı, Sağlık Haberi", Hürriyet Gazetesi, 9 Nisan 2002.
- TILIÇ Doğan, "Türk Medyasında Bir Mayın Tarlası: Sağlık Haberciliği", Tıp Dünyası, Sayı:116, 15 Ocak 2004, <http://www.tfb.org.tr/TD116/20.php3>
- <http://www.tgc.org.tr/bildirge.html>

